

ZASADY SELEKCJI OSOBNICZEJ I POPULACYJNEJ ZWIERZĄT ŁOWNYCH W POLSCE ORAZ ZASADY POSTĘPOWANIA PRZY OCENIE PRAWIDŁOWOŚCI ODSTRZAŁU

Stan prawny na dzień 1 października 2014 r. - Tekst jednolity

Wstęp

Zgodnie z ustawą Prawo łowieckie z 1995 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 42, poz. 372 i Nr 113, poz. 984 oraz z 2004 r. Nr 92, poz. 880; Nr 172, poz. 1802, Nr 173, poz. 1808) do zadań Polskiego Związku Łowieckiego należy ustalanie kierunków i zasad rozwoju łowiectwa, zasad selekcji populacyjnej i osobniczej zwierząt łownych.

Niniejsze zasady dotyczą zwierzyny grubej i odnoszą się do selekcji osobniczej i populacyjnej realizowanej **w ustabilizowanych zwierzostanach**. **Gospodarowanie zwierzyną w łowiskach o zachwianej strukturze może odbiegać od prezentowanych zasad selekcji populacyjnej, w okresie dochodzenia do ustabilizowania populacji.**

Prowadząc nowoczesną gospodarkę łowiecką populacjami zwierząt łownych, należy stale pamiętać, że priorytetem w jej realizacji jest, zgodnie z Ustawą m.in. konieczność utrzymywania właściwej struktury płciowej i wiekowej oraz liczebności populacji zwierzyny dla zapewnienia równowagi ekosystemów oraz realizacji głównych celów gospodarczych w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie.

Ustalając łowieckie rejony hodowlane w 1997 r. zakładano wdrożenie realizacji zasady wielkoobszarowego planowania łowieckiego w gospodarce łowieckiej. Z całą pewnością zasada ta jest słuszna w odniesieniu do niektórych gatunków zwierzyny grubej, takich jak: jeleń, dzik czy łoś i w odniesieniu do nich należy ją wprowadzić do praktyki łowieckiej.

Jednym z ważnych zadań jest również przygotowanie i wdrożenie systemu organizacji i monitoringu gospodarki łowieckiej w Polsce, które stanowić będą niezbędny element skutecznego wdrażania uchwalonych przez NRL „Zasad selekcji populacyjnej i osobniczej zwierząt łownych”.

Niniejsze „Zasady.....” są zasadami, które po uzupełnieniu i uszczegółowieniu w poszczególnych okręgach PZŁ przez zespoły składające się z przedstawicieli PZŁ, wojewodów i dyrektorów RDLP, stanowić będą szczegółowe zasady dla każdego okręgu PZŁ w zakresie selekcji populacyjnej i osobniczej oraz kryteria odstrzału dla poszczególnych gatunków zwierzyny grubej.

Zespoły te powinny również dokonać analizy wieloletnich łowieckich planów hodowlanych (WŁPH) i wytyczyć główne kierunki gospodarowania zwierzyną w ramach funkcjonujących do 2007 r. WŁPH. W przypadku zaistnienia takiej potrzeby zespoły te wystąpią do właściwych dyrektorów RDLP z wnioskami o dokonanie korekt WŁPH dla poszczególnych obwodów.

Sposób powoływania okręgowych komisji oceny prawidłowości odstrzałów samców zwierzyny płowej i muflonów, zespołów oceniających oraz szczegółowe ustalenia w sprawie oceny i znakowania trofeów ocenionych, określi zarządzenie Zarządu Głównego PZŁ, podobnie jak udział przedstawicieli PZŁ w zespołach oceniających w obwodach zarządzanych przez ALP i ANR.

Przedstawione dalej „Zasady selekcji populacyjnej i osobniczej zwierząt łownych” odnoszą się, jak zaznaczono wcześniej, **do populacji ustabilizowanych**. Ich ramy pozwalają na w miarę nieskrępowane korzystanie z nich, zarówno z punktu widzenia kryteriów selekcji, jak i gospodarowania gatunkami zwierzyny grubej w konkretnych łowiskach. Wymaga to jednak stworzenia stałego monitoringu gospodarowania zwierzyną i

jej jakości osobniczej. Umożliwi to określenie jakości populacji w kolejnych okresach stosowania zasad, a tym samym da podstawę do rzetelnej ich oceny w kolejnych dekadach.

ŁOŚ

Struktura płci populacji winna wynosić:

1:1 do 1:1,5 na korzyść kłep

Przyrost zrealizowany

Nie powinien być ustalany na poziomie powyżej 20% wiosennego stanu populacji, tj. powinien kształtować się na poziomie średniego przyrostu zrealizowanego. Proporcja ta może być korygowana jedynie w przypadku dysponowania dla lokalnych populacji szczegółowymi danymi o wielkości realnego przyrostu w danym roku.

Zagęszczenie

Za zagęszczenie pozwalające na prowadzenie właściwej gospodarki łosiem przyjmuje się zagęszczenie wynoszące ok. 5 osobników na 1000 ha powierzchni leśnej i bagiennej rejonu hodowlanego.

Struktura pozyskania winna wynosić:

a) w grupach płciowo - wiekowych

- byki - około 40 %
- kłepy - około 40 %
- łoszaki - do 20 %

Przy strukturze płci populacji na poziomie 1:1,5 należy bezwzględnie zachować równowagę ilościową byków i kłep w odstrzale.

b) w klasie wieku byków

Wyróżnianie klas wieku, jak to ma miejsce np. u jeleni, w przypadku łosi jest nieuzasadnione ze względu na brak wiarygodnych kryteriów morfologicznych i trudności w precyzyjnym rozpoznaniu wieku byków na podstawie sylwetki zwierzęcia.

Kryteria oceny prawidłowości odstrzału byków łosia

Przy ustalaniu kryteriów selekcji u łosi – byków bierze się pod uwagę jedynie cechy poroża.

Łosie – byki selekcyjne

Opis poroża	Ocena
- szpicaki, szydlarze, widłaki i szóstaki nieregularne	O
- wszystkie regularne szóstaki w typie badylarza oraz silniejsze badylarze z porożem szóstaka na jednej tyce	X
- półłopatacze i łopatacze oraz badylarze o porożu regularnym powyżej szóstaka	XX

Łosie – byki łowne

Opis poroża	Ocena

- silne badylarze powyżej regularnego szóstaka oraz byki o porożu typu łopatacza	O

Ustalenia dodatkowe

1. Odstrzał byków łownych nie powinien przekraczać 5% puli odstrzałowej byków w skali rejonu hodowlanego oraz może być przyznawany jedynie w obwodach, gdzie łosie występują stale.
2. Jako byki łowne powinny być odstrzelwane osobniki stare, w szczytowej fazie rozwoju poroża.

Selekcja kłep i łoszaków

Pozyskanie kłep i łoszaków należy prowadzić w pierwszej kolejności poprzez odstrzał sztuk chorych i cherlawych, o masie tuszy mniejszej niż przeciętna oraz kłep starych i prowadzących słabe potomstwo.

Kłepy prowadzące bliźnięta oraz łoszaki – bliźnięta powinny być oszczędzane.

JELEŃ SZLACHETNY

Stosowanie zasad selekcji dotyczących jelenia szlachetnego, zawarte w poniższej części uchwały, zostało uchwałą nr 71 / 2009 NRŁ z dnia 8.09.2009 r. zawieszona na okres lat 3 począwszy od 1 marca 2010 r. zatem do końca lutego 2013 r. W okresie tym obowiązują „Okresowe zasady selekcji i gospodarowania populacjami jelenia szlachetnego w celu zwiększenia udziału 3 klasy byków” zawarte w załączniku nr 1 do wymienionej uchwały.

W populacjach ustabilizowanych należy prowadzić gospodarowanie populacjami jelenia szlachetnego według poniższych zasad i z uwzględnieniem podanych wskaźników.

Struktura płci

Pożądana struktura płci powinna kształtować się w przedziale od 1:1 do 1:1,5 na korzyść łań.

Przyrost zrealizowany

W zależności od struktury płci, presji drapieżników, kłusownictwa i innych czynników wpływających na ubytki, przyrost zrealizowany może kształtować się w przedziale od 10 – 30% stanu wiosennego populacji. W uzasadnionych przypadkach np. straty wywołane przez wilki, kłeski żywiołowe, przyrost zrealizowany może wynosić mniej niż 10%.

Zagęszczenie

Za optymalne zagęszczenie, pozwalające na prowadzenie właściwej gospodarki jeleniem, uważa się zagęszczenie wynoszące 15 - 35 osobników na 1000 ha powierzchni leśnej obwodu. W uzasadnionych przypadkach dopuszcza się zagęszczenie do 50 osobników na 1000 ha powierzchni leśnej obwodu.

Struktura pozyskania

Plan odstrzału musi wynikać z rzeczywistego stanu populacji i nie może być prostym przełożeniem wskaźników modelowych. W populacjach o zachwianej strukturze wiekowej, w grupie jeleni – byków i przewadze osobników w I klasie, a taką sytuację obserwujemy w większości łowisk w Polsce, należy podjąć zdecydowane kroki prowadzące do zmiany tej sytuacji.

Winno to nastąpić poprzez ochronę byków prawidłowo rozwijających się w II klasie wieku oraz ograniczenie nadmiernego odstrzału w klasie I. **Odstrzał w I klasie wieku nie może w żadnym przypadku przekraczać 50% stanu jeleni – byków przeznaczonych do odstrzału w danym sezonie**, a tym samym niedopuszczalnym jest, aby jelenie – byki były zamiennie realizowane w innych niż zaplanowane klasach wiekowych. Jednocześnie należy stwierdzić, że niezrealizowanie planu odstrzału w danym sezonie jeleni – byków nie powinno skutkować w najbliższych 3 - 5 latach sankcjami, o których mowa w art. 30 ust. 1 ustawy Prawo łowieckie.

W zależności od aktualnego w danej populacji stanu struktury wiekowej w grupie jeleni – byków, należy w najbliższych 3 – 5 latach obniżyć odstrzał byków nawet o 30% aktualnie realizowanego pozyskania, zarazem realizując odstrzał w grupie łań na dotychczasowym poziomie. **Przy odstrzale łań szczególną uwagę należy zwracać na rozpoznanie łań – licówki – i w żadnym wypadku nie dokonywać jej odstrzału.**

Struktura pozyskania jelenia szlachetnego winna wynosić:

a) w grupach płciowo - wiekowych:

- byki 30 - 40%
- łanie 40 - 50%
- cielęta do 30%

b) w klasach wieku byków:

- I klasa wieku (1 – 4 poroże, 2 – 5 rok życia) 30 - 50%
- II klasa wieku (5 – 9 poroże, 6 – 10 rok życia) 30 - 50%
- III klasa wieku (10 poroże i powyżej, 11 rok życia i starsze) do 20%

Kryteria oceny prawidłowości odstrzału byków jelenia szlachetnego

Klasa wieku	Poroże rok życia	Opis poroża	Ocena
I klasa wieku	1 poroże 2 rok życia	- szpicaki o długości tyk do 20 cm, tj. do średniej długości łyżek - szpicaki o długości tyk powyżej 20 cm do 30 cm, tj. do 1,5 długości łyżek - szpicaki o długości tyk powyżej 30 cm, tj. powyżej 1,5 długości łyżek oraz szpicaki o tykach rozwidlonych i koronne – niezależnie od długości	O X XX
	2 poroże 3 rok życia	- ósmaki nieregularne i poniżej tej formy, - ósmaki regularne, - byki powyżej regularnego ósmaka,	O X XX
	3 i 4 poroże 4 – 5 rok życia	- wszystkie byki niekoronne, - wszystkie byki jednostronnie koronne, - wszystkie byki obustronnie koronne	O X XX
II klasa wieku	5–9 poroże 6–10 rok życia	- wszystkie byki niekoronne i jednostronnie koronne bez względu na masę poroża oraz obustronnie koronne o masie poroża poniżej 3,50 kg (ustalonej dla okręgu), - byki obustronnie koronne o masie poroża od 3,51 kg do 4,50 kg (ustalonej dla okręgu), - byki obustronnie koronne o masie poroża powyżej 4,50 kg (ustalonej dla okręgu) i wszystkie byki obustronnie koronne medalowe.	O X XX
III klasa wieku	10 poroże i powyżej 11 rok życia i starsze	- wszystkie byki bez względu na formę poroża.	O

Ustalenia dodatkowe:

1. Za odnogę uznaje się każdy odrostek o długości **powyżej 3 cm w I klasie wieku oraz powyżej 5 cm w II i III klasie wieku.**
2. Pozyskanie myłkusa i szydlarza uznawane jest zawsze za odstrzał prawidłowy bez względu na przyznaną do odstrzału klasę wieku i nie przyznaje się za nie punktów niebieskich.
3. Podawana masa poroża jest masą brutto (wieniec z czaszką, bez żuchwy).

- Selekcja łań i cieląt -

Pozyskanie łań i cieląt należy prowadzić poprzez odstrzał sztuk o masie tuszy mniejszej niż przeciętna w rejonie hodowlanym, łań starych i późno urodzonych cieląt. Jako zasadę należy przyjąć, że strzelając cielę z chmary, należy w pierwszej kolejności wybrać sztukę najslabszą. Jeżeli istnieje konieczność odstrzału łani i jej cielaka, to jako bezwzględną zasadę należy przyjąć, że w pierwszej kolejności strzelamy cielę a ewentualnie potem łanię – nigdy odwrotnie.

JELEŃ SIKA.

Zasady tu przedstawione odnoszą się do gatunku, który z punktu widzenia gospodarki łowieckiej prowadzonej w Polsce ma znaczenie lokalne i praktycznie w chwili obecnej odnosi się do jednej populacji występującej w okolicach Kadyn na terenie elbląskiego okręgu PZŁ.

W populacji tej zaleca się na bazie zgromadzonych wieloletnich doświadczeń prowadzić gospodarowanie jeleniem sika wg następujących zasad:

Struktura płci w populacji winna wynosić:

1:1 do 1:1,2 na korzyść łań

Przyrost zrealizowany

20-35 % wiosennego stanu populacji

Struktura pozyskania winna wynosić:

a) w grupach płciowo - wiekowych

- byki do 40 %
- łanie do 50 %
- cielęta do 20 %

b) w klasach wieku byków

- I klasa wieku - (1 - 3 poroże; 2 - 4 rok życia) – 30- 40 %
- II klasa wieku - (4 poroże i wyżej; 5 rok życia i starsze) - 60 – 70 %

Kryteria oceny prawidłowości odstrzału byków jelenia sika

Klasa wieku	Poroże	Opis poroża	Ocena
	rok życia		
I klasa wieku	<u>I poroże</u> 2 rok życia	- szpicaki o tykach cienkich, ostro zakończonych o długości do 15 cm, - szpicaki o tępo zakończonych tykach oraz szpicaki o tykach ostro zakończonych o długości powyżej 15 cm.	O X
	<u>II poroże</u> 3 rok życia	- szydlarze i widłaki o tykach nie przekraczających 15 cm oraz widłaki o masie poroża do ....*... dag (<i>ustalonej w okręgu</i>), - szydlarze o tępo zakończonych tykach powyżej 15 cm oraz mocne widłaki o masie poroża powyżej .....dag (<i>ustalonej w okręgu</i>).	O X
	<u>III poroże</u> 4 rok życia	- nieregularne szóstaki i poniżej tej formy oraz szóstaki o krótkich opierakach (do 3 cm) i bez opieraków oraz ósmaki mające widlice o równych długościach odnóg, - regularne szóstaki oraz nieregularne ósmaki o prawidłowej budowie widlicy, - mocne ósmaki regularne i powyżej tej formy poroża.	O X XX
II klasa wieku	<u>IV poroże</u> 5 rok życia	- słabe szóstaki i poniżej tej formy oraz ósmaki, których widlice mają odnogi równej długości lub stosunek długości grotu do odnogi wynosi mniej niż 3:1, - regularne, mocne szóstaki oraz prawidłowo wykształcone ósmaki o masie poroża powyżej ....*... dag (<i>ustalonej w okręgu</i>), - regularne, prawidłowo wykształcone ósmaki (medalowe) i powyżej tej formy poroża.	O X XX
	<u>V poroże</u> <u>i następne</u> 6 rok życia i starsze	- wszystkie byki poniżej ósmaka oraz ósmaki o wyraźnych cechach selekcyjnych (wygięte tyki, widlice o równej długości odnóg, wąsko ustawione tyki, stosunek długości grotu do odnogi wynosi mniej niż 3:1) oraz prawidłowo zrealizowany odstrzał łowny, - regularne, prawidłowo wykształcone ósmaki niemedalowe o masie poroża powyżej ...*.... dag (<i>ustalonej w okręgu</i>) i byki powyżej ósmaka oraz odstrzał byka medalowego w 6 roku życia na odstrzał łowny, - odstrzał byka medalowego na odstrzał selekcyjny.	O X XX

Ustalenia dodatkowe

1. Za łownego uznaje się byka w 7-ym roku życia i starszego o formie co najmniej regularnego, mocnego ósmaka o prawidłowo ukształtowanym porożu.
2. Masa poroża określona w tabeli odnosi się do masy brutto (wieniec z czaszką, bez żuchwy).
3. Wszelkich „odrostów” tyki, nietypowych dla poroża jelenia sika, nie traktuje się jako odnóg wieńca.
4. Nie przyznaje się punktu niebieskiego za odstrzał prawidłowy w niższej klasie wieku niż określono w upoważnieniu.

Selekcja łań i cieląt

Poszukanie łań i cieląt należy prowadzić poprzez odstrzał sztuk o masie tuszy mniejszej niż przeciętna w rejonie hodowlanym, łań starych i późno urodzonych cieląt. Jako

zasadę należy przyjąć, że strzelając cielę z chmary, należy w pierwszej kolejności wybrać sztukę najslabszą. Jeżeli istnieje konieczność odstrzału łani i jej cielaka, to jako bezwzględną zasadę należy przyjąć, że w pierwszej kolejności strzelamy cielę a ewentualnie potem łanię – nigdy odwrotnie.

DANIEL

Zaleca się preferowanie intensywnego gospodarowania populacjami daniela w niezbyt dużych kompleksach leśnych, w których tylko nielicznie występuje jeleń i to szczególnie o słabej jakości osobniczej. Dotyczy to przede wszystkim Wielkopolski, Kujaw, Pomorza i Opolszczyzny.

Daniele występują w naszych łowiskach przeważnie w izolowanych populacjach. Celowe zatem byłoby utworzenie zwartego zasięgu ich występowania w określonych rejonach poprzez przeprowadzenie odpowiednich introdukcji. Działania te poprzedzone winny być każdorazowo oceną jakości środowiska. Ważny jest również fakt, że nie stwierdzono dotychczas sugerowanego często konfliktu (dysoperacji) między jeleniem i daniela na terenach ich występowania w dużych kompleksach leśnych. Należy jednak unikać introdukcji daniela do dużych kompleksów leśnych, gdzie jeleń szlachetny ma dobre warunki do funkcjonowania populacji i jest tam trwałym elementem istniejącej fauny.

Struktura płci

Powinna docelowo w populacjach ustabilizowanych wynosić 1:1,5 na korzyść łań. Większy udział łań dotyczyć może tylko niewielkich populacji (lub raczej ugrupowań osobników) introdukowanych, gdzie celem jest uzyskanie możliwie szybkiego wzrostu liczebności. W takich przypadkach struktura pozyskania może odbiegać od ramowych zasad gospodarowania populacjami daniela.

Zagęszczenie

W korzystnych warunkach środowiskowych zagęszczenie może wynosić około 30 - 35 osobników na 1000 ha powierzchni leśnej obwodu.

Przyrost zrealizowany we właściwie funkcjonujących populacjach, powinien kształtować się na poziomie 25 – 30% stanu wiosennego populacji.

Struktura pozyskania:

a) w grupach płciowo - wiekowych

- byki 30 - 40%
- łanie do 50%
- cielęta 10 – 20%

b) w klasach wieku danieli byków

- I klasa wieku (1-2 poroża; 2-3 roku życia) 30 – 40%
- II klasa wieku (3-6 poroża; 4-7 roku życia) 40 - 50%
- III klasa (7 poroże i dalsze; 8 rok życia i starsze) do 20%

Kryteria oceny prawidłowości odstrzału danieli - byków

Klasa wieku	Poroże rok życia	Opis poroża	Ocena
I klasa wieku	1 poroże 2 rok życia	- guzikarze oraz szpicaki o średniej długości tyk do 12 cm,	O
		- szpicaki o średniej długości tyk 12-15 cm,	X
		- szpicaki o średniej długości tyk powyżej 15 cm.	XX

	<u>2 poroże</u> 3 rok życia	- szydlarze, słabe łyżkarze o średniej długości obu tyk do 50 cm i o średnim spłaszczeniu górnej części obu tyk węższym do 5 cm (ustalonych dla okręgu), - łyżkarze o średniej długości obu tyk od 51 do 55 cm lub o średnim spłaszczeniu górnej części obu tyk od 5,10 do 7,00 cm (ustalonych dla okręgu) - mocne łyżkarze o średniej długości obu tyk powyżej 55 cm lub o średnim spłaszczeniu obu tyk powyżej 7,00 cm (ustalonych dla okręgu) oraz łopatacze.	O X XX
II klasa wieku	<u>3-6 poroże</u> 4-7 rok życia	- wszystkie formy poniżej łopatacza oraz łopatacze o głębokich zatokach rozdzielających płaszczyznę łopaty na co najmniej połowie jej długości, a także byki o wyjątkowo krótkich i wąskich łopatach, - byki o łopatach normalnie rozwiniętych, jednak o długości łopat poniżej połowy wysokości tyk - byki o prawidłowych łopatach, których długość wynosi ponad połowę długości tyk	O X XX
III klasa wieku	7 poroże i <u>powyżej</u> 8 rok życia i starsze	- wszystkie formy poniżej prawidłowo rozwiniętego łopatacza, oraz normalnie rozwinięte łopatacze o masie poroża poniżej 2,20kg (ustalonej dla Okręgu w Rej.hod. O – I , O – II , O – III , K – III oraz poniżej 3,00 kg w Rej.hod. O – IV) oraz prawidłowo wykonany odstrzał łowny, - mocne, prawidłowo rozwinięte łopatacze o masie poroża powyżej 2,20 kg (ustalonej dla Okręgu w Rej.hod. O – I , O – II , O – III , K – III oraz powyżej 3,00 kg w Rej.hod. O – IV) o trofeum niemedalowym pozyskane na odstrzał selekcyjny, - mocne, prawidłowo rozwinięte łopatacze o trofeum medalowym, pozyskane na odstrzał selekcyjny.	O X XX

Ustalenia dodatkowe:

1. Za byka łownego uznaje się regularnego łopatacza w 8 roku życia i starszego o prawidłowo ukształtowanych łopatach.
2. Podawana masa poroża jest masą brutto (poroże z czaszką, bez żuchwy).
3. Za selekcyjne uznaje się wszystkie myłkusy i szydlarze w każdej klasie wieku i nie przyznaje się za ich odstrzał punktów niebieskich.

Selekcja łań i cieląt

Pozyskanie łań i cieląt należy prowadzić poprzez odstrzał sztuk o masie tuszy mniejszej niż przeciętna w rejonie hodowlanym łań starych i późno urodzonych cieląt. Jako zasadę należy przyjąć, że strzelając cielę z chmary, należy w pierwszej kolejności wybrać sztukę najslabszą. Jeżeli istnieje konieczność odstrzału łani i jej cielaka, to jako bezwzględną zasadę należy przyjąć, że w pierwszej kolejności strzelamy cielę a ewentualnie potem łanię – nigdy odwrotnie.

SARNA

Średnie zagęszczenie sarn w łowiskach polskich wynosi obecnie 2,36 osob./100ha powierzchni obwodów i wykazuje duże zróżnicowanie. Poniżej 2 osob./100 ha jest w 20 okręgach. Powyżej 4 osob./100 ha w czterech okręgach. Nawet na terenie jednego okręgu zagęszczenia wykazują znaczące różnice. Dlatego też gospodarowanie populacjami sarny wymaga od nas w najbliższym okresie szczególnej uwagi.

Struktura płci

Pożądana struktura płci powinna kształtować się w przedziale od 1 : 1,5 do 1 : 2,5 na korzyść kóz.

Przyrost zrealizowany

Przyrost zrealizowany powinien wynosić od 10 do 30% stanu wiosennego populacji. W zależności od tego czy w obwodzie występują duże drapieżniki, nadmierna ilość lisów, gęsta sieć dróg lub wzmożone kłusownictwo, wielkość pozyskania powinna być ustalona na poziomie od 50% do 100% przyrostu zrealizowanego.

Zagęszczenie

Optymalne zagęszczenie powinno wynosić od 3 do 10 osob./100 ha powierzchni obwodów (nawet do 15 szt.). Zważywszy na aktualne zagęszczenie sarny w naszych łowiskach należy uczynić wszystko, aby w ciągu najbliższych lat doprowadzić do stanu, w którym nie będzie ono niższe od 2-3 osob./100 ha powierzchni obwodu łowieckiego.

Struktura pozyskania:

a) w grupach płciowo - wiekowych:

rogacze	- 40 - 50%
kozy	- 40 - 50%
koźłeta	- do 20% - ze wskazaniem koźłat płci żeńskiej

b) w klasach wiekowych sarn rogaczy:

I klasa (1-2 poroże; 2-3 rok życia)	- do 50%
II klasa (3 poroże i dalsze; 4 rok życia i starsze)	- dopełnia do 100%

Kryteria oceny prawidłowości odstrzału sarn - rogaczy

Klasa wieku	Poroże rok życia	Opis parostków	Ocena
I klasa wieku	1 poroże 2 rok życia	- guzikarze, szpicaki, myłkusy a także widłaki średniej długości tyk do 10 cm	O
		- widłaki o średniej długości tyk powyżej 10 cm	X
		- szóstaki	XX
	2 poroże 3 rok życia	- szóstaki nieregularne i poniżej tej formy	O
		- regularne szóstaki i powyżej tej formy o masie do 250 g (ustalonej dla okręgu)	X
		- regularne szóstaki i powyżej tej formy o masie większej niż 250 g (ustalonej w okręgu).	XX
II klasa wieku	3 poroże i starsze 4 rok życia i starsze	- nieregularne szóstaki i poniżej tej formy oraz regularne szóstaki o masie parostków poniżej 300 g (ustalonej w okręgu) oraz prawidłowo wykonany odstrzał łowny,	O
		- regularne szóstaki lub powyżej tej formy o masie parostków od 301 g do 350 g (ustalonej w okręgu),	X
		- regularne szóstaki lub powyżej tej formy o masie parostków powyżej 350 g (ustalonej w okręgu).	XX

Ustalenia dodatkowe

1. Za rogacza łownego uznaje się regularnego szóstaka (lub powyżej tej formy), w wieku od szóstego roku życia wzwyż, o masie trofeum ponad przeciętną (ustaloną dla okręgu).
2. Za selekcyjne uznaje się wszystkie myłkusy i szydlarze oraz nie przyznaje się za ich odstrzał punktów niebieskich.
3. Zaleca się oszczędzanie szpicaków o długości tyk powyżej długości tyżek.
4. Przy ocenie prawidłowości odstrzału za odnogę uznaje się **w I klasie wieku odrostek o długości powyżej 1 cm, a w II klasie wieku – odrostek o długości powyżej 3 cm.**
5. Wyznaczając średnią masę parostków w II klasie wieku w danym okręgu należy pamiętać, iż poza średnią masą parostków w II klasie wieku, należy ustalić również wartość graniczną przy odstrzale kwalifikowanym na dwa punkty czerwone. Wartość ta musi być większa od średniej masy parostków w II klasie, a mniejsza od minimalnej masy parostków medalowych.
6. Podawana masa parostków jest masą brutto (parostki z czaszką bez żuchwy).
7. W przypadku uszkodzenia mechanicznego jednej tyki oceny dokonuje się na podstawie wyglądu drugiej zakładając, że tyka uszkodzona miała taki sam kształt (zasada ta dotyczy wszystkich samców zwierzyny płowej).

Selekcja kóz i koźląt

Należy dążyć do pozyskania jak największej liczby kóz nie prowadzących oraz sztuk cherlawych i chorych. Należy eliminować z populacji kozy prowadzące więcej niż dwoje koźląt, pamiętając, że w takiej sytuacji najpierw należy dokonać odstrzału koźląt.

Wśród koźląt całość pozyskania należy w zasadzie zrealizować w grupie kózek, przyjmując jednak zasadę, że z bliźniąt w pierwszej kolejności wybieramy do odstrzału sztukę słabszą.

DZIK

Struktura płciowa

Należy dążyć do uzyskania struktury płci u dzików dorosłych w proporcji co najmniej 1:1, lub z niewielką przewagą osobników męskich.

Zagęszczenie

Trudno jest wyznaczyć optymalne, czy dopuszczalne wskaźniki zagęszczenia populacji, o tym bowiem decyduje przede wszystkim poziom szkód w uprawach rolnych limitujący możliwości finansowe dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich. Z punktu widzenia ochrony lasu zagęszczenie powinno być nawet wysokie, gdyż szkody w drzewostanach są minimalne, a dzik jest przede wszystkim bioindykatorem zagrożenia lasu przez niektóre owady oraz w znacznym stopniu może ograniczyć ich gradacje.

Przyrost zrealizowany

W naszych warunkach przyrost zrealizowany wynosi od **50 do 200%** stanu wiosennego populacji, (choć bardziej poprawnym określeniem byłoby – stanu przedrozrodczego, gdyż wyproszenia zdarzają się często już zimą). Dolny wskaźnik przyrostu dotyczy wyłącznie niektórych terenów o surowych warunkach klimatycznych i występowaniu dużych drapieżników tzn. przede wszystkim wilka. Przy ustalaniu planu pozyskania dzików w danym roku należy również uwzględnić lokalny wskaźnik śmiertelności wskutek ciężkich warunków zimowych. Wysokość rocznego pozyskania należy planować na poziomie przyjętego wskaźnika przyrostu zrealizowanego.

Struktura pozyskania według grup wiekowych:

- warchlaki 40 – 60%,
- przelatki 20 – 40%,
- dziki starsze niż 2-letnie (lochy i odyńce) do 20%,

- **Warchlaki** - to dziki w pierwszym roku życia (do ukończenia 12 miesiąca). W praktyce za górną granicę przedziału uznaje się koniec roku gospodarczego, czyli 31 marca, choć pewna część osobników z tej klasy może być już nieco starsza,
- **Przelatki** – to osobniki od 13-go do 24-go miesiąca życia (z zastrzeżeniem jak u warchlaków),
- **Lochy** – samice dzika w 3 roku życia i starsze,
- **Odyńce** - samce dzika w 3 roku życia i starsze. W grupie tej wyróżnia się dziki wycinki w wieku 3-4 lat, dziki te nie posiadające wykształconego oręża o wartościach trofeowych. Z uwagi na dobre warunki pokarmowe w terenie, mogą wystąpić trudności z rozróżnieniem dzików wycinków od pozostałych odyńców.

Ustalenia dodatkowe:

1. Zaleca się oszczędzanie mocnych przelatków, które np. w roku nasiennym dębów i buków mogą późną jesienią osiągnąć masę tuszy 60 – 70 kg.
2. Konieczne jest wprowadzenie zasady oszczędzania wycinków, które nie mogą jeszcze prezentować prawie żadnych wartości trofeowych.
3. W trudnych warunkach środowiska i presji wilka dopuszcza się inną strukturę odstrzału wynikającą z rzeczywistej struktury wiekowej dzików.
4. W rejonach o wzmożonym przyroście populacji, pozyskanie warchlaków i przelatków traktować łącznie, tj. do 80% puli odstrzałowej.

MUFLON

O gospodarowaniu populacją muflona możemy mówić, gdy w zainwentaryzowanej wolnej populacji mamy co najmniej 30 sztuk tych zwierząt. Jest to bardzo istotne, gdyż występują w Polsce niestabilizowane populacje pochodzące z introdukcji i z przygranicznych, głównie czeskich, migracji.

Muflony preferują pagórkowate i górskie obszary leśne porośnięte drzewostanem liściastym lub mieszanym z bogatą warstwą krzewów (malina, jeżyna) w runie. Duże znaczenie ma obecność ekotonów (las – pole) oraz wszelkich trawiastych przestrzeni otwartych. Odpowiednie warunki stwarza podłoże kamieniste i skalne, niekorzystne są natomiast siedliska podmokłe.

W ustabilizowanych populacjach muflona wskaźniki populacyjne powinny kształtować się w sposób następujący:

Struktura płciowa

Docelowy stosunek płci w populacjach muflona powinien wynosić 1 : 1,5 na korzyść owiec.

Ważnym wskaźnikiem jest aby jeden tryk dojrzały (w 4 roku życia i starszy) przypadał na maksymalnie 5 owiec zdolnych do rozrodu tj. samic w 2 roku życia i starszych. Ważne jest aby w populacji reprezentowane były samce w różnym wieku.

Zagęszczenie populacji, nie powodujące dotkliwych szkód w lasach, może wynosić 30 - 60 osobników na 1000 ha powierzchni leśnej obwodu

Przyrost zrealizowany u muflonów mieści się w optymalnych warunkach w przedziale 25 - 35% liczebności populacji wiosną. Zalecany jednak rozmiar pozyskania w naszych populacjach powinien wynosić 20 - 30% wiosennego stanu populacji. Ważnym czynnikiem mogącym obniżyć poziom przyrostu zrealizowanego w łowisku, jest duża ilość wałęsających się psów oraz duży stan populacji dzika.

Struktura pozyskania:

a) w grupach płciowo - wiekowych

- tryki 35 – 45%,
- owce 35 – 40%,
- jagnięta do 20%.

b) w klasach wieku tryków

- I klasa wieku   2 - 4 roku życia   40%
- II klasa wieku   5 - 7 roku życia   30%
- III klasa wieku   8 rok życia i starsze   30%

Kryteria oceny prawidłowości odstrzału tryków muflona

Klasa wieku	Rok życia	Opis ślimów	Ocena
I klasa wieku	2-4 rok życia	- tryki mające ślimy o długości do 52,00 cm (ustalone w okręgu) lub o wybitnie niesymetrycznym ułożeniu lub o kącie rozwarcia ślimów znacznie odbiegającym od 90 stopni;	O
		- ślimy o długości ponad 52,00 cm (ustalonej w okręgu) oraz o kącie rozwarcia zbliżonym do 90 stopni;	X
II klasa wieku	5-7 rok życia	- tryki o ślimach z nieprawidłowym skrętem, lub o ślimach wrastających w kark lub żuchwę; - ślimy o prawidłowym ukształtowaniu i o długości powyżej 74,00 cm (ustalonej w okręgu) oraz ślimy medalowe .	O X
III klasa wieku	8 rok życia i starsze	- wszystkie tryki o ślimach niemedalowych oraz prawidłowo zrealizowany odstrzał łowny	O
		- tryki o ślimach medalowych pozyskane na odstrzał selekcyjny	X

Ustalenia dodatkowe

1. Za tryka łownego uznaje się tryka w 8 roku życia i starszego o ślimach medalowych
2. Optymalna struktura stada (rodziny) do celowych introdukcji to 9 osobników (1 tryk w 4-5 roku życia, 4 – owce i 4 jagnięta).

Selekcja owiec i jagniąt

Spośród owiec za selekcyjne uznaje się osobniki z urożeniem oraz w wyrażnie słabej kondycji. Spośród jagniąt jako selekcyjne usuwane są osobniki o słabej kondycji, słabsze z bliźniąt oraz jagnięta męskie o ślimach do 12 cm. W pierwszej kolejności należy również usuwać z populacji owce i jagnięta o widocznych cechach: okulawienia, kaszlące oraz sztuki odstające od stada. Eliminujemy również owce w 10 roku życia i starsze.

„Zasady postępowania przy ocenie prawidłowości odstrzału samców zwierzyny płowej i muflonów oraz zasady postępowania z ocenionymi trofeami łowieckimi**I. Uwagi ogólne:**

- 1) ocena odstrzału samców zwierzyny płowej i muflonów, co do jego zgodności z zasadami selekcji osobniczej - zwana dalej oceną - dokonywana jest przez okręgowe komisje do spraw oceny prawidłowości odstrzałów, zwane dalej komisjami, powołane

przez okręgowe rady łowieckie. Komisja pracuje w składach oceniających, które powoływane są tylko z pośród członków komisji, przez zarządy okręgowe PZŁ, z uwzględnieniem przepisu art. 42 d ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (Dz.U. 2013, poz. 1226 j.t.);

- 2) w skład komisji jako przedstawiciele PZŁ mogą wchodzić jedynie członkowie posiadający uprawnienia selekcyjne;
- 3) właściwymi dla dokonania oceny są komisje okręgu, w którym pozyskana została zwierzyna;
- 4) oceny dokonywane są w zależności od potrzeb nie rzadziej jednak niż raz do roku;
- 5) komisja dokonuje oceny spreparowanego trofeum łowieckiego (czaszka wraz z żuchwą,) dostarczonego przez przedstawiciela dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego. Podczas oceny ma prawo być obecny myśliwy, który dokonał odstrzału zwierzyny;
- 6) za spreparowanie trofeum odpowiada myśliwy, który je pozyskał;
- 7) za trofeum spreparowane uważa się trofeum pozbawione tkanki mięsnej i łącznej oraz wybielone, z pełnym uzębieniem – z wyjątkiem ubytków naturalnych;
- 8) przy preparacji trofeum dopuszcza się odcięcie części kości potylicznej (tzw. puszki). W opisanym przypadku, przy ocenie należy doliczyć do masy parostków - 10 g, wieńca jelenia – 200 g, a poroża daniela – 100 g. Dopuszcza się odchylenie 30% in plus lub in minus, w stosunku do podanych wielkości z uwagi na odbiegające od standardu wielkości odcięcia i wiek zwierzęcia, od którego pochodzi trofeum;
- 9) o terminie oceny dokonywanej przez komisję zarząd okręgowy zawiadamia dzierżawców i zarządców obwodów łowieckich na 14 dni przed oceną, z zastrzeżeniem przypadków, o których mowa w pkt. 10;
- 10) w przypadku realizacji odstrzału przez tzw. myśliwego komercyjnego ocena trofeum pozyskanego przez cudzoziemca dokonywana jest - a w przypadku pozostałych myśliwych komercyjnych - może być dokonywana, niezwłocznie po zakończonym polowaniu i spreparowaniu trofeum;
- 11) o wynikach oceny komisja zawiadamia zarząd okręgowy, a ten w przypadku stwierdzenia odstrzału ocenionego na punkt lub punkty czerwone, zawiadamia na piśmie zainteresowanego – myśliwego który pozyskał trofeum będące przedmiotem oceny;
- 12) zainteresowany może w terminie 14 dni od otrzymania zawiadomienia, o którym mowa w pkt. 11, zwrócić się z uzasadnionym wnioskiem o ponowną ocenę. Ponownej oceny dokonuje skład oceniający, powołany z pośród członków komisji, z wyłączeniem członków składu oceniającego, który dokonywał zakwestionowanej oceny. O terminie

ponownej oceny zawiadamia się zainteresowanego na 14 dni przed wyznaczoną datą ponownej oceny. Zainteresowany zobowiązany jest dostarczyć przy ponownej ocenie posiadaną część trofeum. W przypadku niedostarczenia posiadanej części trofeum skład oceniający odstępuje od ponownej oceny;

- 13) komisja ze swych prac sporządza sprawozdanie i przekazuje je właściwemu zarządowi okręgowemu w terminie do 3 miesięcy od daty dokonania oceny;
- 14) na podstawie przedłożonego sprawozdania komisji, w przypadku oceny prawidłowości odstrzału oznaczonej punktem lub punktami czerwonymi, zarząd okręgowy właściwy dla miejsca dokonania oceny zawiadamia o tej ocenie, zarząd okręgowy właściwy dla miejsca zamieszkania zainteresowanego myśliwego;
- 15) zarząd okręgowy właściwy dla miejsca zamieszkania myśliwego, na podstawie zawiadomienia, o którym mowa w pkt 14, nakłada na myśliwego kary porządkowe wymienione w art 42da ustawy Prawo łowieckie;
- 16) zarząd okręgowy o którym mowa w pkt 15, o nałożeniu kary porządkowej informuje:
  - zarząd okręgowy właściwy dla położenia obwodu, w którym nastąpił odstrzał,
  - koło łowieckie, którego członkiem macierzystym jest ukarany myśliwy,
  - dzierżawcę lub zarządcę w obwodu, gdzie nastąpił odstrzał;
- 17) komisje są zobowiązane do trwałego oznakowania trofeum poprzez nawiercanie w prawym mózdzieniu otworu o średnicy 3-6 mm. W przypadku dokonanej oceny na punkty czerwone zuchwa pozostaje w dyspozycji komisji do czasu sporządzenia sprawozdania. Wszystkie zuchwy niezależnie od oceny podlegają trwałemu oznakowaniu;
- 18) w przypadku:
  - a) nieprzedstawienia komisji trofeum do oceny;
  - b) przedstawienia komisji trofeum w stanie uniemożliwiającym dokonanie oceny;
  - c) świadomego wprowadzania w błąd komisji oceny;
  - d) przedstawienia komisji do oceny nieprawidłowo spreparowanego trofeum;
 właściwy zarząd okręgowy zawiadamia rzecznika dyscyplinarnego.

II. Ocena prawidłowości odstrzału:

- 1) wszystkie pomiary elementów poroża dokonywane są wg formuły CIC;
- 2) przy pomiarze trofeum łowieckiego dopuszcza się tolerancję w ocenie pomiarów liniowych do 10% ich wartości na korzyść myśliwego, który pozyskał trofeum;
- 3) przy dokonywaniu prawidłowości odstrzału skład dokonujący oceny stosuje poniższą punktację:

- odstrzał prawidłowy	1 pkt zielony	(O),
- odstrzał nieprawidłowy	1 pkt czerwony	(X),
- odstrzał naganny	2 pkt czerwone	(XX)''.